

Rudolf Bernet

FORCE – PULSION – DÉsir

Une autre philosophie
de la psychanalyse

Paris (Vrin) 2013, 433 str.

Miloš Kučera

PUD U FREUDA

Praha (Karolinum) 2017, 531 str.

V současné době existuje několik psychoanalytických škol, z nichž každá do určité míry zachovává freudovské dědictví. Zároveň bychom však stěžovali našli nějakou Freudovu tezi, která by se nestala předmětem přehodnocování, a ani takový teorém, jako je dynamické nevědomí, není jednohlasně přijímán všemi současnými psychoanalytiky. V této recenzní studii se zaměřím na dva nedávné návraty k Freudovi – nejprve na knihu švýcarského filosofa Rudolfa Berneta *Force – Pulsion – Désir. Une autre philosophie de la psychanalyse* (Síla – Puzení – Touha. Jiná filosofie psychoanalýzy), která se v roce 2020 dočkala anglického překladu,¹ následně na publikaci českého psychoanalytika Miloše Kučery *Pud u Freuda*. Obě knihy rozvíjejí původní freudovskou perspektivu pudu, která – jak uvádí Bernet – „je příliš opomíjena jak filosofy, tak psychoanalytiky“ (8).² Lépe na tom ale není ani

psychologie a společenské vědy, které se – jak dodává Kučera – při analýze lidské identity spokojují s pojmem „identifikace“, ale „vůbec nevyužívají potenciálně heurističtější a radikálnější teorii pudů“ (412). Zkrátka ani pro jednoho nepředstavuje teorie pudů uzavřenou kapitolu evropského myšlení, ale spíše rodinné stříbro psychoanalýzy, které čeká, až bude znovu objeveno a oceněno.

Cílem této stati je charakterizovat přístupy obou autorů k Freudovi a pojmenovat silné a slabé stránky obou publikací. Vzhledem k jejich rozsahu – Bernetova kniha má přes čtyři sta stran, Kučerova přes pět set – zde řadu analýz a hodnotných postřehů nelze ani zmínit. Místo vyčerpávajícího popisu se soustředím spíše na charakteristické rysy obou knih a prostor věnuji také otázce, v jakém ohledu může Kučerova kniha se svým skromnějším záměrem obstát v konkurenci monumentálního rozvrhu Bernetovy publikace.

Bernetova kniha má dva cíle. Její první část ukazuje Freuda jako dědice určité linie evropské metafyziky, kterou autor vymezuje pomocí Aristotelovy *dynamis*, Leibnizovy *vis activa* a Schopenhauerovy *Wille*. Tyto pojmy tvoří podle Berneta páteř laterální tradice metafyziky, v níž „dynamika má přednost před statikou, zadrženi před provedením, nedostatek (*sterésis*) před uskutečněním a přítomnost nepřítomnosti před plnou přítomností“ (9). Dru-

¹ R. Bernet, *Force, Drive, Desire. A Philosophy of Psychoanalysis*, přel. S. Allen, Evanston 2020.

² Čísla v závorkách odkazují k paginaci recenzovaných svazků.

há část knihy pak objasňuje, co pro člověka znamená, že je pudovou bytostí.

Knihu otvírá kapitola o Aristotelově pojmu *dynamis*, který Bernet vymezuje jako „naléhavou přítomnost neuskutečněné síly“ (tamt.). Záměrem kapitoly je vystihnout bytí této síly před tím, než těleso, na které působí, uvede do pohybu nebo přivede ke změně. I když v tomto stavu ještě nepozorujeme její bezprostřední účinky, i zadržaná síla již působí. Změna okolností tedy v přísném slova smyslu sílu neaktivuje, nýbrž pouze odbrzdí. Z toho důvodu je také třeba chápat klid jako rovnováhu sil, a nikoli jako jejich nepřítomnost; a proto lze také tvrdit, že klid je modalitou pohybu. Toto pojetí síly získává Bernet z četby Aristotela za významného příspěví Heideggera, jehož aristotelské semináře z dvacátých a třicátých let v této kapitole podrobně sleduje.

Nejrozsáhlejší kapitola první části knihy představuje Freuda, s nezbytnou dávkou Lacana, jako vyvrcholení tradice dynamické metafyziky. Osu výkladu tvoří tři fáze Freudovy teorie pudu, jak je vypracoval ve *Třech pojednáních k teorii sexuality* (1905), *Pudech a jejich osudech* (1915), ve stati *Mimo princip slasti* (1920) a přidružených textech. Bernet jednak předkládá přehledný a výstižný výklad psychoanalytického pojetí pudu – tuto kapitolu lze číst samostatně jako filosofický úvod do Freuda –, jednak se zaměřuje na motivy, které Freud a Lacan vědomě či nevědomě převzali od Aristotela, Leibnize a Schopenhauera. Jedná se především o představu o autonomii a sebe-afekci pudu. Pudové chování nelze odvodit z okolností, které stály u jeho odbrzdění, dokonce

ani nelze tyto okolnosti považovat za vlastní podnět k pudovému chování. Tato myšlenka se odráží v typicky psychoanalytickém přístupu k „objektu“ pudu, pomocí něhož pud dosahuje svého uspokojení. Podle Freuda pud netouží po předmětu, který přináší slast, ale po slastné činnosti. Například orální pud netouží po prsu, ale po sání. To ovšem neznamená, jak upozorňuje Bernet, že bychom cíl pudu mohli jednoduše ztotožnit s vybitím energie. Přestože pud jako síla ke svému uskutečnění nutně směřuje, nevyčerpává se na žádném předmětu ani žádnou činností, nýbrž se s každým svým uskutečněním obnovuje. „Pud chce jednoduše pokračovat na své cestě, a aby toho dosáhl, spokojí se s jakýmkoli objektem“ (251). Podle Berneta to byl Lacan, kdo tuto logiku pudu vyjádřil nejjasněji. V Lacanově slovníku je aktuální objekt pudu jen nedokonalou náhražkou původního, navždy ztraceného objektu, k němuž se sexuální pud marně upíná. Pud touží po nedosažitelné, ztracené minulosti, kterou není schopen opustit – a právě proto jej žádný přítomný objekt nemůže zcela uspokojit. Pud je tak nucen „obíhat“ kolem ztraceného objektu (objet petit a) a donekonečna hledat jeho nedokonalé náhražky. Bernet shrnuje: „tato nenahraditelná ztráta ... předem znehodnocuje každý objekt a ... otvírá možnost pozvednout pohyb donekonečna odkládaného uskutečnění na konečný cíl pudu jako pudu“ (tamt.).

Důmyslnost Bernetova přístupu k psychoanalýze se naplno projevuje tam, kde musí jít téměř proti záměru interpretovaného autora, aby ukázal plný potenciál jeho textu. Ve stati *Mimo princip slasti* Freud z nutkání

opakovat nepříjemné zážitky vyvolal obecnou tendenci pudů k obnově dřívějšího stavu organismu. V dalším kroku tuto tendenci ztotožnil se snahou organismu vrátit se do výchozího stavu, který předcházal životu, totiž ke smrti. Pro Freuda tak bylo nutkání k opakování vodítkem ke spekulaci o pudu smrti. Bernet naproti tomu navrhuje rozlišovat mezi nutkáním k opakování, jehož cílem je úplné vybití energie (tj. smrt), a nutkáním k opakování, které tvoří společný rys všech pudů. Opakování pudového chování manifestuje tendenci pudu k sebe-potvrzení a sebe-uchování a není ničím jiným než projevem přebytku pudové síly nad jejím uskutečněním. Bernet uzavírá: „Pouze v nutkání opakovat se pud ukazuje zcela ve své holé pravdě“ (268). Z této perspektivy Bernet navrhuje vykládat freudovský dualismus pudů života a smrti jako různé strategie, jimiž organismus odpovídá na opakovaný návrat neutišitelného napětí. Pudy života (tj. pudy sebezáchovné a erotické) přeměňují puzení k opakování v rytmický nárůst a pokles napětí, a odrážejí tak přijímající postoj organismu k tomu, že každé uspokojení pudu je jen částečné a dočasné. Pud smrti, který se projevuje opakováním stejného chování bez ohledu na okolnosti a následky, je zoufalým pokusem organismu vybit energii za každou cenu a zbavit se tak „tyranské a absurdní vlády pudu, jehož nadbytek energie jej odsuzuje k opakujícímu se, automatickému, sterilnímu a nekonečnému procesu“ (266 n.).

První část Bernetovy knihy podává nejen velmi srozumitelný výklad jednotlivých myslitelů, ale také rozehrává skutečný dialog mezi metafyzikou

a psychoanalýzou. Freudovo pojetí pudu, a především pudu smrti, nabízí příhodné vodítko pro četbu kanonických textů filosofie. Přitom ale Bernet Aristotela, Leibnize ani Schopenhauera neredukuje na pouhý předznamenání Freuda. Naopak se snaží ukázat, kde způsob bytí síly, potažmo pudu, promýšleli přesněji než psychoanalýza. Bernet má dar rozplétat vlákna argumentu, který se objevuje u různých myslitelů v dějinách filosofie. Snad nejpůsobivějším příkladem je tu jeho výklad Leibnizovy reakce na Locka, v níž vidí předeheru k revizi Freudova principu slasti u pozdního Freuda a Lacana. Ambicí této části knihy tak je nejenom přiřadit Freuda k určité tradici myšlení, ale také projasnit filosofické základy psychoanalýzy.

Druhá část knihy se zaměřuje na vztah pudů a subjektivity. Pátá kapitola, jíž tato část začíná, je studií o Husserlově pojetí těla, pudů a slasti. Šestá kapitola přináší originální rekonstrukci geneze freudovského subjektu. Poslední kapitola knihy srovnává psychoanalytické a před-psychoanalytické pojetí sublimace pudů v estetické zkušenosti. V této stati se budu věnovat pouze prostřední, šesté kapitole. Hlavním cílem kapitoly je popsat vznik subjektivity v rámci freudovského „psychického aparátu“. Bernet sleduje tuto otázku samostatně ve Freudově „první topice“ (nevědomí, předvědomí, vědomí) a „druhé topice“ (Ono, Já, Nadjá). Ve svém výkladu se opět omezím pouze na dvě ústřední teze této kapitoly: koncept neosobního pudového jáství a konstituci Já z tohoto pudového jáství.

Bernet tvrdí, že pud, ačkoli se jedná o neosobní sílu, je prožíván jako sub-

jektivní, neboť organismus je schopen rozlišovat vnitřní pudové podněty, jimž není schopen uniknout, od podnětů přicházejících ze světa. Sebe-afekce pudu tak implikuje primitivní jáství. Různé dílčí pudy však vykazují různou míru oddělení subjektu od vnějšího světa. Zatímco orální pud se snaží svůj objekt pohltnout, a tak s ním splynout, anální pud zachovává, dokonce vyžaduje hranici mezi sebou a druhým. Důležité je, že jáská centra jednotlivých pudových orgánů fungují, alespoň zpočátku, nezávisle na sobě. Na nejzákladnější úrovni života tak existuje mnohost pudových já.

Je obecně známo, že podle Freuda Já (ego), jehož funkcí je prostředkovat mezi požadavky pudů a světa, vzniká identifikací. Bernet nabízí přehlednou analýzu tohoto procesu, v níž rozlišuje dva aspekty: narcistickou projekci sebe samého do předmětu ve světě (zde Bernet vychází z Lacanova pojetí stádia zrcadla) a introjekci ztraceného objektu do subjektu (zde zobecňuje Freudův výklad melancholie). Podle „narcistického modelu“ vzniká Já ztotožněním s obrazem, který umožňuje uspokojení pudu. Já je tedy pouze jedním předmětem pudového obsazení mezi jinými. Podle „melancholického modelu“ se Já tvoří zvnitřněním ztraceného objektu, do něhož pud investoval svou energii. Já vzniká tím, že se stává druhým, že přebírá jeho místo: „freudovské Já se ztotožňuje se ztracenými nebo opuštěnými objekty lásky, které pak žárlivě uchovává ve svém nitru“ (364). Bernet chápe tyto modely konstituce Já jako dva aspekty jediného procesu: „narcistická identifikace, v níž se konstituuje Já, ... je neoddělitelná od negativní zkušenosti ztráty“ (17). Dále zdůraz-

ňuje, že v obou případech je k vázání pudové energie na objekt, kterým se stává Já, zapotřebí představa tohoto objektu. Konstituce Já se tedy liší od primitivního pudového jáství, které se sice také vztahuje k objektu, ale jehož uspokojení nevyžaduje žádnou jednotící představu. Podle Berneta tvoří tento pohled na Já z hlediska pudového obsazení zásadní příspěvek psychoanalýzy k objasnění lidské psychiky. Píše: „Filosofie lidské subjektivity, která pyšně ignoruje freudovskou analýzu narcismu, se v dnešní době diskredituje už tímto faktem“ (16 n.). Zkrátka a dobře, Já není původní subjektivitou, nýbrž vzniká jako předmět pudového obsazení podmíněného představou.

V Bernetově filosofickém výkladu psychoanalýzy se rýsuje určité pojetí lidské existence, které tvoří úběžník celé knihy. Pud je organická síla, která v závislosti na jiných silách osciluje mezi inhibicí a disinhibicí. V těchto dvou stavech se projevují dvě podoby „negativity“ pudu. Na jedné straně se zabrzděnému pudu, ačkoli sám není zcela bez účinků, nedostává uskutečnění (je to *dynamis* poznamenaná určitou *sterésis*). Na druhé straně je pudové chování charakterizováno přemírou síly nad výslednou činností: pud se žádným chováním nevyčerpává, nýbrž je tendencí k opakování. Tato oscilace mezi nedostatkem a přebytkem síly charakterizuje pudový život specifickým napětím, které Bernet vyjadřuje Leibnizovým termínem „neklid“ (*inquiétude*). I když organismus může vůči požadavkům pudů uplatňovat určité strategie a činit z nich „pudy života“ a „pudy smrti“, nemůže je nikdy úplně uspokojit, nýbrž vždy jen dočasně utiší.

Zatímco Bernet zasazuje psychoanalytickou teorii pudu do tradice evropského myšlení a načrtává koncepci člověka jako bytosti odkázané na organickou sílu, již nemůže nikdy zcela ovládnout, Kučerova kniha je do velké míry „pouze“ komentářem Freudových textů. Vychází z premisy, že „přečtení několika původních textů Freuda ... musí zájemci o psychoanalýzu ... přinést poznání nesrovnatelné se čtením jakkoli zdařilých résumé“ (7). Její hodnota nespočívá jen v důkladnosti tohoto komentáře, ale také v pečlivém odkrývání myšlenkových souvislostí Freudových textů mezi sebou. Kučera záměrně zdůrazňuje napětí, rozpory a nedostatky, které vedly Freuda k tomu, aby se k určitému problému vracel a znovu jej promýšlel. Kniha má za cíl ukázat, jak přemýšlel Freud sám, a až na druhém místě z něj získat určitou ucelenou teorii, kterou by bylo možné srovnávat s jinými autory. Soustředí se tak výlučně na Freudovy texty. Jiní autoři, včetně Lacana, jsou nanejvýš zmíněni.

Kučerovy komentáře spojuje dobře nastavená míra zjednodušení a maximální ohled na názornost. Jazyk knihy vypovídá o jejím původu v seminární četbě se studenty. Autor doplňuje do textu řadu diagramů a schémat, které Freudovy často vznešené formulace překládají do primitivnějšího, zato však jednoznačnějšího média. Knihou tak prostupuje až pedagogická starost o ilustrování a de-estetizaci psychoanalytické mluvy. K názornému pochopení také velkou měrou přispívají Kučerovy vlastní příklady a přirovnání, stejně jako vždy výstižné a často vtipné reformulace. Kniha dává Freudovi prostor promlouvat jeho vlastním

jazykem, ovšem podobně jako psychotherapeut opakuje Kučera výpovědi svého „klienta“ svými slovy, aby se ujistil, že on, stejně jako jeho čtenář opravdu pochopili jejich smysl.

Nemalým přínosem publikace jsou také opravy českého překladu probíraných spisů, které se zdaleka netýkají jen maličností. Díky Kučerově péči může i čtenář odkázaný pouze na překlad rozlišit, které nejasnosti jdou na vrub Freudovi a které překladateli. Kniha nadto obsahuje Kučerův nový překlad Freudova ústředního textu *Mimo princip slasti* (1920) a překlad prvních dvou částí za Freudova života nevydaného raného rukopisu *Koncept psychologie* (1895). V případě *Konceptu* se jedná o první český překlad vůbec. Kučera o něm mluví jako o „výtěsněném textu“. V něm provedený rozvrh psychického aparátu Freud nikdy neopustil, ale zároveň se na něj nemohl v jiných textech ani odvolávat, protože jej nevydal.

Kniha je členěná do kapitol podle komentovaných spisů: *Tři pojednání k teorii sexuality* (1905–1924), *K zavedení narcismu* (1914), *Pudy a jejich osudy* (1915), *Výtěsnění* (1915), *Mimo princip slasti* (1920), *Ekonomický problém masochismu* (1924), *Já a Ono* (1923), *Zabrzdnění, symptom a úzkost* (1926) a *Davová psychologie a analýza Já* (1921). Následuje rozbor výše zmíněného *Konceptu psychologie*, poznámka k etické aktuálnosti freudismu a dvě resumující kapitoly – o vývoji pojetí pudu u Freuda a o vztahu pudu a identifikace. Na úplný závěr přidává autor dvě aplikace psychoanalytického přístupu k pudu a identifikaci v oblasti dětských kolektivních her a dětských idolů.

Pokoušet se o resumé knihy, jejímž cílem je přivést čtenáře k tomu, aby místo resumé četl raději originál, je očividně paradoxní úkol. Ospravedlnit jej může jednak to, že sám autor na závěr své knihy určité shrnutí nabízí, ale také skutečnost, že se ve svém výkladu opakovaně vrací k několika otázkám, které tvoří výkladovou osu publikace. Jsou jimi v prvé řadě vztah pudu a identifikace, dále také problém lásky u Freuda, pojem sublimace pudu a vztah libosti a nelibosti k napětí a uvolnění. V tomto textu se omezím na to, kde Kučera spatřuje klíčové okamžiky vývoje Freudovy teorie pudu a pojetí lásky, a dále na autorův výklad identifikace a závěrečnou interpretaci hry na babu.

Knihy věnuje značný prostor psychoanalytické klasifikaci pudů. Jak známo, Freud nejprve rozděluje pudy na sexuální a sebezáchovné, později k sexuálním přidává narcismus, ovšem nakonec zavádí dělení zcela jiné, a sice na erotické pudy života a destruktivní pudy smrti. Kučera si všímá komplikací původní klasifikace, které předznamenávají Freudovo konečné schéma. Již ve *Třech pojednáních* nachází Freud formu „zmocňovacího pudu“, která je zcela asexuální a kterou proto řadí k pudům sebezáchovným. Nicméně i když se v případě zmocňování jedná o pud jáský, jde o zcela jinou tendenci, než jakou představují fyziologické potřeby, kterými Freud sebezáchovné pudy vymezuje. Tato kategorie se tak stává heterogenní. Následně se v *Pudech a jejich osudech* objevuje široký protiklad lásky a nenávisti, ve kterém Kučera spatřuje přímého předchůdce pudů života a smrti. *Jenseits* pak tuto změnu hlediska klasifikace

pudů rozvádí. Již od raného díla je leitmotivem Freudových analýz otázka po zisku libosti, kterou si člověk daným chováním zajišťuje, přičemž modelem pudového chování bývá sexuální akt s vyvrcholením, a to i tehdy, když ještě – jako třeba u dítěte – není tato možnost vůbec na obzoru. Ve spise *Mimo princip slasti*, vedeném problémem nutkavého opakování nelibého chování, dochází podle Kučery k „de-sexualizaci sexuální touhy“ (17). Pudy života, mezi které spadají i pudy sexuální, jsou zde vymezeny jako tendence k vytváření větších celků, a pudy smrti zase jako tendence k rozkladu. Dělení je tedy vedeno formálním hlediskem „logických operací“, nikoli, jak tomu bylo dosud, hlediskem tělesným, vždy nějak vztaženým k pohlavnímu životu.

S novou klasifikací pudů souvisí také posun v přístupu k fyzické lásce. Freud dělí milostnou volbu na opěrnou, vycházející z dětského pudového obsazení druhých, a narcistní, která si vztahem k druhému přivlastňuje nějaký jeho rys, jež by milující sám chtěl mít. Podle Freuda se láska vždy odvíjí podle nějakého vzoru (vždy je „přenosem“), ale zatímco narcistní láska má nakonec k dispozici jen vzor jediný, totiž osobu toužící po svém ideálu, opěrná láska nabízí více znaků dětských vzorů, podle nichž se může rozvinout. Kučera přitom dává do souvislosti bohatství lásky a mnohost dílčích pudů: jelikož má být láska jejich sjednocením pod „genitální primát“, může díky ní jedinec zůstat v kontaktu se svými „dětskými perverzemi“. Ve statí *Mimo princip slasti* pak podle Kučery dochází k zásadní změně energetického pohledu na objekt lásky. Erotické pudy jsou zde vymezeny jed-

nak jako tendence k vytváření větších celků, jednak svým protikladem vůči pudům smrti, které směřují k úplnému vybití napětí. Erotické setkání s druhým přináší vlastní náboj, který je třeba v psychickém aparátu vázat, podobně jako afekt váže energii zážitku, který by jinak vyvolal duševní trauma. Jak shrnuje Kučera, sexuální láska „omlazuje“ tím, že „nabíjí životní diferenci“ (481). Objekt milostné touhy zde už není pouze prostředkem uspokojení pudu, ale něčím, co milujícího zaskočí a vyvádí z míry.

Vedle lásky a pudu rozeznává Freud ještě třetí typ citové, ne-utilitární vazby k druhému – identifikaci. Identifikaci se rozumí takový vztah, při kterém chce subjekt jako objekt být, nikoli jej mít, jak tomu bylo u vazby pudové. Kučera upozorňuje na to, že ačkoli pud, láska a identifikace představují různé druhy v širokém smyslu erotického zaměření, v konkrétních případech se vzájemně proplétají. Tak se například během zamilovanosti společně s přeceněním objektu může rozvinout také identifikace s ním, až původně opěrná láska získá narcistní rozměr; podobně bývá identifikací s partnerem zasažen také sexuální akt. Velkou pozornost věnuje Kučera pojmu „primární identifikace“ s nositelem falu. Tímto pojmem Freud označuje před-oidipovskou vazbu dítěte na svůj rodinný vzor, zpravidla otce. Primární identifikace se rozvíjí paralelně s pudovou vazbou dítěte na matku, se kterou se později zkříží v oidipovském konfliktu. Na rozdíl od orálního pudu, který cílí na dílčí objekt, se dítě identifikuje s celou osobou tak, jak ji vnímá. Nicméně s libidinózními organizacemi sdílí identifikace způsob svého projevu, čili „poetiku“ jejich

činnosti, abych použil Kučerův termín. Primární identifikace se tedy sice zaměřuje na otce jako osobu, ale nejprve čistě orálním způsobem – „scénář odvozený od vnější akce, již je sání, přeneso do duševní sféry: místo inkorporace do těla dostaneme introjekci do duše, tj. identifikaci“ (383). V důsledku je primární identifikace vztahem destruktivním. Nikoli proto, že by se v ní projevovalo nepřátelství – to přijde až se zmíněným oidipovským komplexem –, nýbrž protože se dítě snaží svůj objekt pohlít jako určité dobro, a je tak docela lhostejné k jeho blahu. Podle této normální identifikace, kterou si dítě vytváří svou identitu, rozebírá Freud ještě roli identifikace při tvorbě neurotických symptomů. V těchto případech subjekt přebírá určité chování nebo rys druhé osoby, napodobuje například její kašel, buďto aby se k ní přihlásil, nebo aby tím vyjádřil (nevědomé) přání být ve stejné situaci jako ona. Dalším patologickým příkladem identifikace je výše zmíněná melancholická identifikace se ztraceným objektem, při které subjekt vztahuje kritiku určenou někomu jinému na sebe.

V samotném závěru knihy pokračuje autor sobě předepsanou roli komentátora a načrtává originální psychoanalytický výklad hry „na babu“. Podle Kučery jsou „games“, kolektivní dětské hry, „úplným veletřhem pudů“. Základní scénáře těchto her, jejich pravidla, totiž mají svou pudovou poetiku – sexuální pudy poskytují obecná schémata chování, které hry přebírají a dále rozvíjí. V případě hry „na babu“ rozlišuje Kučera tři momenty: 1. Dotyk při hře je pichnutí, jímž je hráč „psychicky kastrován“ – „zbařen“. 2. Děti tuší, že baba není práz-

né gesto, ale nějaká zakázaná špína; předání baby je pošpiněním. 3. Očistit se od baby může hráč jen jejím dalším předáním. Hra na babu tak podle Kučery rozehrává téma sexuální diference a kastrace, a to prostřednictvím sadisticko-análního zobrazení. Přitom však hned dodává, že hra sama sexuální není, nýbrž pouze používá sexuální symboliku pro vyrovnání se s výzvami života, u nichž dítěti hrozí trauma. Hra na pudové kostře staví zvláštní scénu podobnou snu nebo vtipu, která dítěti umožňuje očistné chování vzhledem k fiktivnímu pošpinění. Pointa baby nespočívá jen v užívání si pudů v jejich sublimované podobě, nýbrž právě v očistě. Hra na babu tudíž není součástí v unikání; jejím smyslem je baby se zbavit – a proto je nutné ji nejprve dostat. Jelikož se však symbolického zašpinění může hráč zbavit jen tím, že jej sám někomu předá, dovoluje mu hra navíc opustit morálku běžného života. Nákaza spočívá „v tom, že také já překročím tabu, dotknu, zopakuji zločin druhého, nakazím se jeho příkladem transgrese“ (506). Spíše než baba se tak předává zakázané gesto a hra umožňuje na scéně podpírané pudů zakusit překračování společenského zákazu.

Již z výčtu témat obou publikací si lze udělat obrázek o jejich odlišném přístupu. Na jedné straně se nachází kniha filosofická, ryze konceptuální, zaměřená především na freudovskou metapsychologii a její vztah k evropské metafyzice. Na druhé straně stojí

objasňující psychologický komentář s množstvím příkladů a aplikací. Zatímco u Berneta je třeba ocenit pojmovou systematizaci psychoanalýzy, díky níž se Freud může stát v dialogu partnerem Aristotelovi, u Kučery je třeba si cenit svým způsobem pravého opaku – totiž že zdůrazňováním nejasností ve Freudových textech ukazuje hybné problémy jeho myšlení. Kučerova publikace má však ještě jednu přednost. Její až pedagogický styl učí zahlédnout Freudovy teze v konkrétním materiálu získaném z vlastních pozorování, a tak vlastně čtenáře do psychoanalytického pohledu na svět zasvěcuje. Naopak Bernet je na empirické ilustrace vykládané teorie skoupý, a když už nějaké nabízí, jedná se výlučně o Freudovy vlastní příklady.

Bernetova publikace je z hlediska filosofické recepce psychoanalýzy významným počinem. Nabízí komplexní a originální pohled na psychoanalytický přístup k pudově založené subjektivitě a lze ji řadit vedle klasických filosofických děl o psychoanalýze od P. Ricœura a J. Leara.³ Představuje také důležitou alternativu ke kritickým fenomenologickým reakcím na psychoanalýzu, jakou napsal například M. Henry.⁴ Čteme-li ji však společně s Kučerovým detailním komentářem, není obtížné spatřit, že Bernet Freudova zjednodušuje. Nejnapadnější je to u psychoanalytické nauky o vzniku Já pomocí identifikací, kterou Bernet důmyslně systematizuje, ale nijak přitom nezmiňuje pojem primární identi-

³ P. Ricœur, *De l'interprétation. Essai sur Freud*, Paris 1965; J. Lear, *Freud*, London – New York 2015.

⁴ M. Henry, *Généalogie de la psychanalyse. Le commencement perdu*, Paris 1985.

fikace. To sice nic nemění na základní intenci probírané doktríny, primární identifikace ovšem představuje obtíž pro Bernetovu tezi, podle níž je Já původně předmětem pudového obsazení. Pokud totiž raná forma Já vzniká identifikací s nositelem falu, není introjekce podmíněna ztrátou objektu pudu, jak tomu chce Bernet. Navíc se zdá, že je primární identifikace spojená se získáním energie nezávislé na narcistickém obsazení Já pudu. Na Bernetovu obranu ovšem třeba dodat, že vztah identifikace a pudu zůstává u Freuda nejasný a primární identifikace je notoricky kontroverzní pojem. Právě na něm lze však ilustrovat rozdílný přístup obou knih. Bernet se snaží předložit jednotný výklad psychoanalytické teorie, a to i za cenu zjednodušení. Kučera ve Freudovi problematická místa neobchází, ovšem ve svém výkladu se spokojuje s rekonstrukcí Freudova myšlení.

Na závěr tohoto srovnání bych se ještě rád zastavil u největšího konceptuálního rozdílu, kterým se výklady teorie pudů v obou publikacích liší. Bernet vychází z toho, že pud je stále působící organická síla, a ve shodě s raným Freudem vyvozuje, že objekt pudu poskytuje jen příležitost k vykonání pudové činnosti. Objekt sice může ovlivnit, zda a kdy bude pud (dis)inhibován, ale nepřidává mu nic na síle. Podstata pudu, jeho „negativita“, se ukazuje v nutkání k opakování pudového chování, neboť právě zde vnímáme, že se pud v konkrétní činnosti nevyčerpává, nýbrž ji přesahuje. Pud je v prvé řadě síla, což pro pudovou

bytost znamená trvalou hrozbu, že se změní na pud smrti, který bez ohledu na celek duševního života usiluje *pouze* o své vybití. Kučera si proti tomu všímá posunu, který v pojetí objektu a činnosti erotického pudu přinesl spis *Mimo princip slasti*. Erotické setkání nabíjí, nikoli protože vnější objekt odbrzdňuje kvantum vnitřní energie, nýbrž protože přináší energii vlastní, a tím oddaluje smrt, k níž podle Freuda organismus sám od sebe směřuje. Objekt tak přestává být relativně lhostejným prostředkem vybití pudu. Kučera zdůrazňuje, že proměna teorie pudů ve statí *Mimo princip slasti* vychází z Freudovy úvahy o traumatických neurózách, které ukazují potřebu organismu vázat energii, potřebu základnější než princip slasti. Na objekt pudu se Freud dívá jako na možný zdroj traumatu a na pudové chování jako na způsob, jak se vyrovnat s nárokem, který objekt vznáší, a tím jeho energii vázat. Pudové chování tak nabývá funkce něčeho zavedeného a pro organismus známého, co dokáže zpracovávat silně podněty a odklánět šok. Erotické pudy směřují k vázání energie v intersubjektivních vztazích a přitom zúčastněné jedince nabíjejí. Výsledný obrázek afektivního života je tak u Kučery nakonec docela jiný než u Berneta. Pud ve vnějším světě nevyhledává objekty, na nichž by se uspokojil, ale objekty nabitě vlastní silou. V prvé řadě mu nejde o (opakované) vybití energie, ale o její vázání ve větších celcích.⁵

Jan Puc

⁵ Publikace tohoto článku byla podpořena Fondem pro podporu vědecké činnosti Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, FPVČ 2019/08